Socialutskottets betänkande 1987/88:2

om vissa abortfrågor

SoU
1987/88:2

Sammanfattning

I betänkandet behandlas tre motioner (m, fp resp. c) om utformningen av abortlagen m.m. samt vissa motionsyrkanden (vpk) om abortförebyggande verksamhet och preventivmedelsrådgivning.

Motionerna om abortlagens utformning avstyrks av utskottet, som uttalar sitt stöd för abortlagens huvudprincip att kvinnan själv skall vara den som inom vissa tidsgränser avgör om hon vill fullfölja en graviditet eller inte. Mot utskottets beslut i denna del reserverar sig en m-ledamot.

Utskottet framhåller att denna principiella ståndpunkt emellertid inte innebär att inte vissa frågor kring aborterna kan behöva diskuteras på nytt. Utskottet erinrar om att riksdagen tidigare tagit upp vissa frågor rörande abortlagen och senast under föregående riksmöte uttalat att en noggrann genomlysning måste komma till stånd, framför allt av frågorna om tidsgränsen för ett fosters livsduglighet och om vilka säkerhetsmarginaler som, med hänsyn till svårigheterna att bestämma den exakta längden av en graviditet, bör finnas för att inte beslut om sen abort skall komma att fattas alltför nära den tidpunkt då fostret kan bedömas som livsdugligt. Den nuvarande 18-veckorsgränsen borde därför prövas samt klarare regler för förutsättningarna för mycket sena aborter utformas. Även sambandet med fosterdiagnostiken borde behandlas. Då regeringen ännu inte vidtagit någon åtgärd med anledning av riksdagens begäran föreslår utskottet att det anförda på nytt ges regeringen till känna. En m-ledamot och en fp-ledamot reserverar sig till förmån för längre gående utredningskrav.

Utskottet avstyrker vidare motionsyrkandena om preventivmedelsrådgivning och abortförebyggande verksamhet. Mot beslutet reserverar sig utskottets vpk-ledamot.

Motionsyrkanden

I motion 1986/87:So454 av Alf Svensson (c) hemställs att riksdagen hos regeringen begär förslag till en stegvis förändring av den nuvarande abortlagen i syfte att ge det ofödda barnet rätt till liv i enlighet med det som anförts i motionen.

1 *Riksdagen 1987/88. 12 saml. Nr 2*

I motion 1986/87:So457 av Göte Jonsson m.fl. (m) hemställs att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om behovet av ett ökat rättsskydd för fostret.

I motion 1986/87:So461 av Ingrid Ronne-Björkqvist (fp) hemställs att riksdagen hos regeringen begär en förutsättningslös översyn av 1974 års abortlag.

I motion 1986/87:So482 av Lars Werner m.fl. (vpk) föreslås, såvitt nu är i fråga (yrkandena 1-4),

1. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna att preventivmedelsrådgivningen bör byggas ut både kvantitativt och kvalitativt samt innefatta mer uppsökande verksamhet, t.ex. på militära förband,

2. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna att preventivmedel skall vara kostnadsfria,

3. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna att forskningen avseende preventivmedel för män bör intensifieras,

4. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna att det psykosociala stödet bör byggas ut så att *alla* kvinnor och män i en abortsituation ges möjlighet att få del av det.

1974 års abortlag

Motionsmotiveringar

I *motion 1986/87:So454* (*c*) hemställs om förslag till en stegvis förändring av den nuvande abortlagen i syfte att ge det ofödda barnet rätt till liv. Motionären anför inledningsvis att individen genom nuvarande abortlag frånkänts den grundläggande rätten att födas. Enligt motionären är frågan om hur samhället ser på rätten till liv fundamental för vårt sätt att bygga upp samhället. För att minska antalet aborter är det nödvändigt att åtgärder vidtas på såväl kort som lång sikt och enligt motionären är det viktigt att abortlagen ändras så att det ofödda barnet i princip får rätt till liv. Möjlighet till abort skall endast föreligga i undantagsfall. De abortförebyggande insatserna måste ökas både genom väl utbyggd preventivmedelsrådgivning och opinionsbildning som tar sikte på att uppvärdera barnavård. Motionären anför vidare att samhället skall se till att människor som åberopar ekonomiska eller sociala skäl för abort skall erhålla erforderligt stöd så att dylika skäl undanröjs. Sjukvårdspersonalen skall vidare enligt motionären i lag garanteras rätt att slippa delta vid abortingrepp. Innan en helt ny abortlag införs bör slutligen enligt motionären nuvarande abortlag ändras så att den abortsökande skall delta i ett obligatoriskt samtal med läkare, kurator eller motsvarande innan beslut om abort fattas.

I *motion 1986/87:So457* (*m*) framhålls att frågan om rättsskydd för fostret har fått en ökad aktualitet när det gäller utvecklingen inom genteknik, fosterdiagnostik, provrörsbefruktning, transplantationskirurgi och forskning på embryon. Det är enligt motionärens mening angeläget att i samband med en utredning om rättsskydd för fostret i dessa sammanhang även inbegripa frågan om ökat rättsskydd i abortsituationer. Motionärerna anser därför att

frågan om ett ökat rättsskydd för fostret snarast måste bli föremål för en förutsättningslös utredning utifrån en helhetssyn som omfattar alla de nu aktuella områdena.

I *motion 1986/87:So461 (fp)* framhålls att den medicinska forskningens och behandlingsmöjligheternas oerhört snabba utveckling på senare år har ställt oss inför problem som ej förutsågs när nuvarande abortlag antogs. Motionären pekar på risken att fosterdiagnostiken som rätt använd är i livets tjänst kan – om den används felaktigt – bli ett instrument för sortering och urval, för kvalitetskontroll och "människoförädling". I Sverige aborteras varje år 30 000 foster, vilket enligt motionären är ett oroande stort antal, som i sig medför att ansträngningarna att minska antalet aborter måste skärpas. Ännu värre blir det enligt motionären ur etisk synpunkt om aborter görs för att samhället inte accepterar att individer med vissa handikapp eller egenskaper finns. Motionären framhåller slutligen att mycket tyder på att den tidigare förhärskande synen på fostret som en del av kvinnans kropp i stället för en självständig individ med människovärde håller på att överges. Mot bakgrund av den beskrivna utvecklingen från 1974 är det enligt motionären nödvändigt att på allvar diskutera abortlagens innebörd i den situation vi nu befinner oss.

Bakgrund

Enligt *1974 års abortlag* avgörs frågan om abort före utgången av 12:e havandeskapsveckan av kvinnan själv. Hon får vägras abort endast om åtgärden skulle medföra allvarlig fara för hennes liv eller hälsa. Denna förutsättning prövas av en läkare. För abort efter 12:e men före utgången av 18:e veckan fordras i regel, utöver vad som gäller vid tidigare abort, att det företas en särskild kuratorsutredning. Om kvinnan inte medges abort, är läkaren skyldig att omedelbart hänskjuta frågan till socialstyrelsen för förnyad prövning. Efter 18:e havandeskapsveckan får abort företas bara i undantagsfall. För abort krävs då socialstyrelsens tillstånd, som får lämnas endast om det föreligger synnerliga skäl för åtgärden. Kan det antas att fostret är livsdugligt, får tillstånd endast lämnas om havandeskapet på grund av sjukdom eller kroppsfel hos kvinnan medför allvarlig fara för hennes liv eller hälsa.

Ärenden om tillstånd till abort handläggs fr. o. m. den 1 juli 1981 av socialstyrelsens råd för vissa rättsliga, sociala och medicinska frågor.

Frågan om en ny abortlagstiftning med starkare rättsskydd för det ofödda barnet har behandlats av *riksdagen* vid ett flertal tidigare tillfällen, senast i utskottets betänkande SoU 1986/87:5 om familjeplanering och abort. I betänkandet behandlades utförligt 1974 års abortlag, utredningar av betydelse i sammanhanget, den medicinska utvecklingen då det gäller livsdugligheten hos mycket tidigt födda barn och transplantation av mänsklig fostervävnad samt refererades tidigare uttalanden av riksdagen i ämnet. För en fullständig bakgrund hänvisas till denna genomgång.

I det nämnda betänkandet behandlade utskottet med anledning av en motion (c) om samma yrkande som i nu behandlad motion So454 frågan om en stegvis förändring av den nuvarande abortlagen i syfte att ge det ofödda barnet rätt till liv och med möjlighet till abort endast i undantagsfall.

Utskottet fastslog (s. 12) att dess uppfattning fortfarande är att abortlagens utgångspunkt bör vara att det är kvinnan själv som inom vissa tidsgränser skall avgöra om hon vill fullfölja en graviditet eller inte. Utskottet delade inte den grundsyn som kom till uttryck i den då behandlade motionen och som innebar en mycket restriktiv inställning till aborter över huvud taget, varför utskottet avstyrkte motionen.

I sammanhanget hänvisade utskottet bl. a. till den utvärdering av abortlagen som gjorts av 1980 års abortkommitté och som bl. a. gav vid handen att någon påtaglig ökning av *antalet aborter* inte skett under den tid abortlagen varit i kraft och att 95 % av alla aborter gjordes t. o. m. 12 graviditetsveckor, motsvarande 90 dagars graviditet. Drygt 90 % av aborterna gjordes inom 12 graviditetsveckor, motsvarande 83 dagars graviditet.

Här kan tilläggas att det av nu tillgänglig statistik framgår att andelen aborter per 100 graviditeter år 1985 var mindre än en fjärdedel (23,9 %), vilket var den lägsta andelen sedan 1975. År 1986 var samma andel 24,5 %. Andelen tonårsaborter var år 1985 16,7 % av samtliga aborter och år 1986 16,6 %, vilket också det är den lägsta andelen sedan 1975. Fortfarande görs drygt 90 % av aborterna inom 12 graviditetsveckor (83 dagar).

Den i betänkandet SoU 1986/87:5 fastslagna principiella utgångspunkten innebar emellertid enligt utskottets mening inte att inte vissa frågor kring aborterna kunde behöva diskuteras på nytt. Utskottet konstaterade (s. 14) att nuvarande abortlag inte tillåter aborter efter den tidsgräns då fostret kan antas vara livsdugligt, utom i de undantagsfall då graviditeten medför allvarlig fara för kvinnans liv eller hälsa samt att tidpunkten för livsduglighet vid lagens tillkomst antogs ligga någonstans mellan 24 och 28 graviditetsveckor. Med utgångspunkt häri bestämdes den tidsgräns efter vilken abort inte får företas annat än efter tillstånd av socialstyrelsen till 18 graviditetsveckor och riksdagen ansåg sig då ha en betryggande säkerhetsmarginal gentemot gränsen för livsduglighet. Utskottet framhöll härefter att den medicinska utvecklingen som ägt rum under 1970- och 1980-talen har ändrat de förutsättningar på vilka abortlagens regler om tidsgränser sålunda bygger. De möjligheter att rädda mycket tidigt födda barn som numera står till buds gör att man kan räkna med att ett barn kan överleva redan efter 22–23 graviditetsveckor och att efter 26 veckor 60–70 % av barnen överlever. Utskottet fann det tydligt att, om man till detta lägger att det med hänsyn till svårigheterna att bestämma den exakta graviditetslängden fortfarande bör finnas en viss säkerhetsmarginal, ett beslut om sen abort enligt nuvarande regler kan komma att fattas alltför nära den tidpunkt då fostret måste bedömas som livsdugligt. Genom en försiktig tillämpning, framför allt av socialstyrelsen då det gäller tillstånd till mycket sena aborter, torde visserligen enligt utskottets bedömning i praktiken oftast kunna undvikas att abort beslutas i fall när fostret kan visa sig vara livsdugligt. Enligt utskottets mening skulle det dock vara felaktigt att överlåta åt praxis att lösa denna konflikt mellan kvinnans och fostrets intressen. Utskottet ansåg därför att en noggrann genomlysning av dessa frågor skyndsamt måste komma till stånd och att därvid frågan om 18-veckorsgränsen borde prövas samt klarare regler för förutsättningarna för mycket sena aborter utformas. Detta gav riksdagen regeringen till känna.

Utskottet erinrade i sammanhanget om att det i ett tidigare ärenden (SoU 1984/85:11) rörande abort på grund av fosterskada uttalat att inseminationsutredningen (Ju 1981:04, nuvarande namn *utredningen om det ofödda barnet*) bör anlägga en helhetssyn på de etiska problem som sådana ingrepp aktualiserar (nämnda bet. s. 12).

Enligt vad utskottet senare erfarit ansåg sig dock utredningen mot bakgrund av utformningen av dess ursprungliga direktiv förhindrad att närmare gå in på frågor som rör innehållet i abortlagen. Enligt utskottets uppfattning var det emellertid angeläget att utredningen behandlar även frågor som rör abortlagen i den mån arbetet med skydd för ofödda eller med fosterdiagnostiken ger anledning till detta. Även detta gavs regeringen till känna (SoU 1986/87:5 s. 14).

Utskottet har inhämtat att utredningen om det ofödda barnet inte genom tilläggsdirektiv eller på annat sätt fått sitt uppdrag utvidgat på det sätt riksdagen förutsatt. Motsvarande uppdrag har inte heller givits till någon annan utredning.

Abortförebyggande verksamhet

Motionsmotiveringar

I *motion 1986/87:So482 (vpk), yrkandena 1–4,* anförs att antalet aborter i Sverige är runt 30 000 per år och att abortkommitténs rekommendation om 500 besök per 1 000 fertila kvinnor hos preventivmedelsrådgivningen per år aldrig har uppfyllts. Ansvaret för familjeplaneringen ligger till största delen fortfarande på kvinnan, och antalet sexuellt överförbara sjukdomar med ödesdigra konsekvenser ökar dramatiskt. För att undvika onödigt lidande och höga samhällskostnader framförs i motionen förslag till en rad åtgärder för att öka kunskapen om sex- och samlevnadsfrågor, fördela ansvaret för familjeplaneringen, förhindra aborter och ökad spridning av veneriska sjukdomar.

Bakgrund

Enligt 2 b § *hälso- och sjukvårdslagen (1982:763)* skall hälso- och sjukvården arbeta för att förebygga ohälsa. Enligt 3 § samma lag skall varje landstingskommun erbjuda en god hälso- och sjukvård åt dem som är bosatta inom landstingskommunen samt även i övrigt verka för en god hälsa hos hela befolkningen.

En utbyggd preventivmedelsrådgivning och en väl fungerande abortförebyggande verksamhet utgör en väsentlig del i arbetet med att främja en god hälsa.

Yrkanden motsvarande de nu aktuella yrkandena 1–4 i motion 1986/87:So482 (vpk) behandlades och avstyrktes av riksdagen våren 1986 (SoU 1985/86:14).

När det gäller de frågor som tas upp i *yrkande 1* i den nu aktuella motionen, dvs. en utbyggd preventivmedelsrådgivning med mer uppsökande verksamhet, t. ex. på militära förband, hänvisade utskottet bl. a. till följande.

I proposition 1984/85:48 om familjeplanering och abortvård som behandlades av utskottet våren 1985 hade föredragande statsrådet uttalat uppfattningen att varje sjukvårdshuvudman borde erbjuda en god preventivmedelsrådgivning åt dem som är bosatta inom sjukvårdsområdet. Där sades också att planeringen av rådgivningen liksom i fråga om all annan hälso- och sjukvård borde ske med utgångspunkt i de behov som finns inom varje enskilt sjukvårdsområde. Statsrådet konstaterade dock att preventivmedelsrådgivningen är mycket ojämnt fördelat över landet och att det därför på vissa områden finns ett behov av utbyggnad. I propositionen hänvisades vidare till vissa av abortkommitténs föreslagna åtgärder för att öka preventivmedelsrådgivningens kapacitet.

Utskottet hade i sitt betänkande med anledning av nämnda proposition (SoU 1984/85:11 s. 18) konstaterat att en fullgod rådgivningsnivå av abortkommittén beräknats till 500 besök per 1 000 fertila kvinnor, dvs. hälften av alla fertila kvinnor årligen. Utskottet hade vidare uttalat att det ålåg sjukvårdshuvudmännen att erbjuda en god preventivmedelsrådgivning åt dem som är bosatta inom sjukvårdsområdet. Utskottet anslöt sig i övrigt till propositionens bedömning och ansåg det inte erforderligt med någon åtgärd från riksdagens sida.

Vid riksdagsbehandlingen våren 1986 ansåg utskottet inte att det framkommit något som motiverade en omprövning av detta riksdagens beslut.

Vidare ansåg utskottet det i och för sig angeläget med en utökad preventivmedelsrådgivning för män. Med hänvisning till att socialstyrelsen i samarbete med försvarsmakten planerade särskilda informationsinsatser om AIDS bland de värnpliktiga, vilka torde komma att aktualisera även preventivmedelsfrågor, samt till att överbefälhavaren, ÖB, tagit avstånd från att införa obligatorisk samlevnadsutbildning av värnpliktiga, var utskottet inte berett att förorda något initiativ av det slag som föreslogs i den då aktuella motionen.

Socialstyrelsen bedriver genom h-byrån upplysning om sexualitet och samlevnad. Målen för verksamheten är *att* verka för det planerade föräldraskapet – att minska antalet aborter, *att* förebygga sexuellt överförbara sjukdomar, *att* utveckla sexualupplysningen till olika målgrupper och *att* verka för jämställdhet mellan könen. Under budgetåret 1987/88 planeras bl. a. metodkurser för de landsting som ännu inte bedriver sex- och samlevnadsundervisning, omarbetning av handboken "Att arbeta med sexualitet och samlevnad" samt – i samarbete med UHÄ och SÖ – grundutbildning för lärare.

Då det gäller informationsinsatser till värnpliktiga kan nämnas att försvarets sjukvårds- och hälsoskyddspersonal under våren 1987 genom försvarets sjukvårdsstyrelse har fått särskild utbildning för att kunna vara informatörer främst avseende AIDS och problemen med HIV-infektioner. Försvarets sjukvårdsstyrelse har vidare genom AIDS-delegationen fått medel för tillverkning och distribution av kondomer. Under innevarande utbildningsår kommer varje värnpliktig att få ett paket kondomer gratis och därefter kommer kondomer att kunna köpas till subventionerat pris på förbanden.

Även frågan om kostnadsfria preventivmedel i motionen *yrkande 2*,

behandlades av utskottet i betänkandet SoU 1985/86:14. Utskottet konstaterade därvid, bl. a. mot bakgrund av den kostnadsökning som skett i fråga om p-piller hösten 1984, att regeringen följde utvecklingen av p-pillerförsäljningen. Utskottet förutsatte att regeringen snarast skulle vidta erforderliga åtgärder om abortfrekvensen skulle öka som en följd av prisförändringen. Enligt utskottet fanns det inte skäl att ta upp frågan om ytterligare prisreduktioner av preventivmedel.

I motionen *yrkande 3* aktualiseras frågan om en intensifierad forskning om preventivmedel för män.

I samband med antagandet av den nu gällande abortlagen (1974:595), vilken trädde i kraft den 1 januari 1975, behandlades också vissa motionsyrkanden om ökad forskning om preventivmedel för män. Socialutskottet uttalade i sitt av riksdagen godkända betänkande SoU 1974:21 (s. 48) att det vid sidan av annan abortförebyggande verksamhet också var angeläget med ett fortsatt och intensifierat forsknings- och utvecklingsarbete i frågan om preventivteknik för både män och kvinnor.

Vid behandlingen av motsvarande motionsyrkanden våren 1986 ansåg utskottet att de nu redovisade synpunkterna alltjämt gjorde sig gällande. Utskottet hänvisade vidare till att 1980 års abortkommitté i sitt betänkande (SOU 1983:31) Familjeplanering och abort redovisat pågående forskning om preventivmedel för män. Med hänvisning härtill avstyrktes det då aktuella motionsyrkandet (SoU 1985/86:14 s. 9).

Enligt vad utskottet inhämtat pågår grundforskning beträffande preventivmedel för män såväl i Sverige som internationellt. Något genombrott har ännu inte skett, bl. a. då mekanismerna bakom spermietillverkningen är otillräckligt kända. Försök med hormonell antikonception inriktad på män har pågått under tämligen lång tid, bl. a. med progesteronvarianten depo-Provera. I såväl dessa försök som i genom WHO bedrivna försök med testosteron har det dock visat sig vara svårt att få ned spermieproduktionen till noll samtidigt som behandlingen medfört sexuella störningar (impotens). Det kinesiska preparatet Gossypol har visat sig slå ut spermieproduktionen helt. Senare års studier har dock visat att flerårig användning kan medföra att spermieproduktionen skadas oåterkalleligt.

I motionen yrkas också att det psykosociala stödet byggs ut så att alla kvinnor och män i en abortsituation ges möjlighet att få del av det (*yrkande 4*).

Utskottet behandlade i det tidigare nämnda betänkandet SoU 1984/85:11 ett par motioner med liknande innehåll. Utskottet uttalade därvid bl. a. följande.

Enligt utskottets mening ligger de synpunkter som framförs i motionerna i nu berörda delar väl i linje med vad som anges i propositionen. Alla abortsökande bör erbjudas ett gott psykosocialt stöd. Utskottet vill samtidigt understryka att abortrådgivning inte har som syfte att påverka den abortsökande kvinnan i någon riktning, således varken till att avstå från att söka abort eller till att låta utföra abort. Rådgivningens uppgift är saklig information och stöd i en kanske svår personlig situation. Inte minst viktigt kan vara att kvinnan får någon att tala med. Om hon känner behov av det bör hon självfallet också få tillfälle att diskutera etiska synpunkter. Rådgivningen bör i övrigt innefatta

upplysningar inte bara om medicinska och psykologiska faktorer som bör vägas in i ett abortbeslut utan även om samhällets hjälp och stödmöjligheter både under och efter graviditeten. Information om t. ex. bostadsstöd och annat ekonomiskt stöd till barnfamiljer kan också behöva lämnas, inte minst då det gäller invandrare. Utskottet vill vidare betona vikten av att kvinnan i det fall hon beslutar sig för att genomföra en abort erbjuds stöd i form av t. ex. en kuratorskontakt även efter aborten.

Enligt utskottets mening borde dessutom sjukvårdspersonalens behov av stöd i abortsituationer beaktas. Utskottet konstaterade att det egentligen rådde enighet kring vikten av att fortsätta att bygga ut och utveckla abortrådgivningen i vid mening samt att detta var en angelägenhet som åvilar sjukvårdshuvudmännen.

Vid behandlingen av ett motionsyrkande med samma innehåll som det nu aktuella våren 1986 vidhöll utskottet sin inställning att det inte var påkallat med någon riksdagens åtgärd och avstyrkte motionen (SoU 1985/86:14 s. 10).

Socialstyrelsen utarbetar för närvarande nya allmänna råd angående aborter, där bl. a. frågan om psykosocialt stöd till kvinnor och män i abortsituationer avses behandlas. Råden beräknas komma ut under våren 1988.

Utskottet

I betänkandet behandlas tre motioner om principerna för abortlagstiftningen samt vissa motionsyrkanden om abortförebyggande verksamhet och preventivmedelsrådgivning. De frågor som tas upp i motionerna har vid ett flertal tidigare tillfällen behandlats av riksdagen.

Som framgått av den inledande översikten behandlade utskottet frågor om abortlagstiftningen senast under föregående riksmöte i sitt betänkande SoU 1986/87:5 om familjeplanering och abort. Frågor om preventivmedelsrådgivning och abortförebyggande verksamhet behandlades av utskottet senast under våren 1986 i betänkandet SoU 1985/86:14.

I betänkandet SoU 1986/87:5 fastslog utskottet sin uppfattning att ingenting dittills framkommit som motiverade en omprövning av abortlagens huvudprincip om kvinnans rätt att inom vissa gränser själv besluta om abort. Utskottet återkommer i det följande till frågan om abortlagens utformning. Utskottet vill emellertid ånyo understryka att abort alltid måste vara en nödfallsutväg och att samhällets målsättning måste vara att minska antalet aborter så mycket som möjligt. För detta krävs olika slag av förebyggande åtgärder, såsom en utbyggd och anpassad preventivmedelsrådgivning och hjälp och stöd till de kvinnor som önskar detta.

Utskottet vill liksom tidigare även understryka vikten av att en abortsökande kvinna erbjuds ett gott psykosocialt stöd och att rådgivningen ger möjlighet att diskutera såväl medicinska som psykologiska och etiska frågor samt ger erforderliga upplysningar om samhällets hjälp- och stödmöjligheter.

Frågorna om preventivmedelsrådgivning och psykosocialt stöd i abortsituationen tas upp i *motion So482 (vpk) yrkandena 1 och 4*

Som utskottet tidigare konstaterat (se senaste betänkandet SoU 1985/86:14 s. 7) åligger det sjukvårdshuvudmännen att erbjuda en god preventivmedelsrådgivning åt dem som är bosatta inom sjukvårdsområdet. Det är likaså sjukvårdshuvudmännen som har att avgöra i vilka former rådgivningen skall bedrivas. Utskottet vill även erinra om att såväl socialstyrelsen som försvarets sjukvårdsstyrelse på central nivå tagit vissa initiativ i frågor som rör bl. a. preventivmedel (se s. 6). Utskottet anser mot bakgrund av det anförda att det inte är erforderligt med någon åtgärd från riksdagens sida med anledning av yrkande 1 i motion So482 (vpk), vilket alltså avstyrks.

Det ankommer likaså på sjukvårdshuvudmännen att erbjuda ett gott och allsidigt psykosocialt stöd till abortsökande. Även på detta område pågår dock dessutom arbete på central nivå genom att socialstyrelsen för närvarande utarbetar nya allmänna råd angående aborter, där bl. a. frågan om det psykosociala stödet till kvinnor och män i abortsituationer avses bli behandlad. Inte heller i denna fråga är det således enligt utskottets mening erforderligt med något riksdagens initiativ. Motion So482 (vpk) yrkande 4 avstyrks därför.

Ytterligare två frågor om preventivmedel berörs i motion So482, nämligen om att preventivmedel skall vara kostnadsfria (*yrkande 2*) och att forskningen avseende preventivmedel för män bör intensifieras (*yrkande 3*).

Båda frågorna behandlades senast våren 1986. Utskottet konstaterade då att regeringen följer utvecklingen av p-pillerförsäljningen samt förutsatte att regeringen snarast vidtar erforderliga åtgärder om abortfrekvensen skulle öka som en följd av höga kostnader för p-piller. Utskottet ansåg i övrigt inte att skäl förelåg att ta upp frågan om ytterligare prisreduktioner på preventivmedel.

Någon anledning till ändrat ställningstagande har enligt utskottets mening inte framkommit. Motion So482 (vpk) yrkande 2 avstyrks.

Utskottet har tidigare framfört uppfattningen (se senast betänkandet SoU 1985/86:14 s. 9) att det vid sidan av annan abortförebyggande verksamhet också är angeläget med ett fortsatt och intensifierat forsknings- och utvecklingsarbete i frågan om preventivteknik för både män och kvinnor. Forskning om nya preventivmedel för män bedrivs enligt vad utskottet inhämtat såväl i Sverige som internationellt. Utskottet anser inte att det finns skäl för något riksdagsinitiativ i frågan. Motion So482 (vpk) avstyrks även i denna del (yrkande 3).

När det vidare gäller själva abortlagen bör den principiella utgångspunkten enligt utskottets mening fortfarande vara att det är kvinnan själv som inom vissa tidsgränser skall avgöra om hon vill fullfölja en graviditet eller inte. Utskottet delar således inte den grundsyn som kommer till uttryck i *motion So454 (c)* och som innebär en mycket restriktiv inställning till aborter över huvud taget. Denna motion avstyrks därför.

I betänkandet SoU 1986/87:5 konstaterade utskottet vidare att den fastslagna principiella utgångspunkten enligt utskottets mening inte innebar att inte vissa frågor kring aborterna kunde behöva diskuteras på nytt.

Utskottet ansåg sammanfattningsvis att en noggrann genomlysning måste komma till stånd, framför allt av frågorna om tidsgränsen för ett fosters livsduglighet och av vilka säkerhetsmarginaler, som med hänsyn till svårigheterna att bestämma den exakta längden av en graviditet, bör finnas för att inte beslut om sen abort skall komma att fattas alltför nära den tidpunkt då fostret kan bedömas som livsdugligt. I samband med detta arbete borde frågan om 18-veckorsgränsen prövas, samt klarare regler för förutsättningarna för mycket sena aborter utformas. Utskottet betonade att det inte finns någon anledning att se över gränsen 12 veckor. Detta gav riksdagen regeringen till känna.

I samma betänkande erinrade utskottet om sitt uttalande (SoU 1984/85:11 s. 12) att inseminationsutredningen bör anlägga en helhetssyn på de etiska problem som abort på grund av fosterskada aktualiserar samt att utredningen dock, enligt vad utskottet senare erfarit, mot bakgrund av de ursprungliga direktivens utformning ansåg sig förhindrad att närmare gå in på frågor som rör innehållet i abortlagen. Utskottet uttalade därför (SoU 1986/87:5 s. 14) att det enligt utskottets uppfattning är angeläget att inseminationsutredningen (nuvarande utredningen om det ofödda barnet) behandlar även frågor som rör abortlagen i den mån arbetet med skydd för ofödda eller med fosterdiagnostik ger anledning till det. Även detta gavs regeringen till känna. Enligt utskottets mening skulle frågan om tidsgränserna för abort lämpligen kunna behandlas av dåvarande inseminationsutredningen.

Det anförda innebär att utskottet visserligen förordar en översyn av vissa bestämmelser i abortlagen. Några skäl att göra en förutsättningslös översyn av hela abortlagen har dock enligt utskottets mening inte framkommit. Utskottet avstyrker därför även *motion So461 (fp)*.

Utskottet kan inte heller finna skäl att nu göra en allmän genomgång av fostrets rättsskydd på vissa områden, såsom begärs i *motion So457 (m)*. Utskottet vill i sammanhanget erinra om sina uttalanden i ett denna dag avgivet betänkande om genteknik m. m. (SoU 1987/88:4), vari utskottet efterlyser regeringens överväganden med anledning av gen-etikkommitténs och inseminationsutredningens tidigare förslag. Utskottet avstyrker med hänvisning härtill det nu aktuella motionsyrkandet.

Utskottet vill vidare tillägga följande.

Utskottets ställningstagande åren 1985 och 1986 för en genomlysning och eventuell förändring av vissa bestämmelser i 1974 års abortlag samt för att frågor som rör abortlagen skall behandlas i den mån arbetet med fosterdiagnostiken ger anledning till det, har sin grund i utskottets allvarliga övertygelse att de etiska problem, som genom den medicinska utvecklingen under åren efter abortlagens tillkomst har uppstått i tillämpningen av lagen, snarast måste få sin lösning. Enligt utskottets mening rycks förutsättningarna för en abortlagstiftning baserad på den angivna huvudprincipen om kvinnans rätt att själv inom vissa tidsgränser besluta om abort undan, om endast en misstanke uppstår att utsortering av individer, som av olika skäl bedöms som mindre önskvärda, sker med lagens hjälp, eller att lagen tillämpas så "generöst" att abort sker av foster, som – om de vore önskade – skulle kunna räddas till livet.

Utskottet har således i sina av riksdagen godkända betänkanden angivit vilka frågor i anslutning till abortlagstiftningen som i första hand måste studeras på nytt om man i längden vill kunna bevara en lagstiftning som bygger på den hittills gällande grundprincipen. Vad utskottet anförde hösten 1986 gavs regeringen till känna. Utskottet har självklart utgått ifrån att regeringen skulle vidta de åtgärder riksdagen angivit.

Enligt utskottets uppfattning är det således nödvändigt att frågan om 18-veckorsgränsen som övre tidsgräns för abort utan särskilt tillstånd nu prövas och att en sänkning övervägs. Det är vidare nödvändigt att klarare regler utformas för förutsättningarna för mycket sena aborter. Arbetet härmed bör inledas utan vidare dröjsmål. Frågor som rör abortlagen måste även belysas i det pågående utredningsarbetet på fosterdiagnostikens område.

Vad utskottet sålunda anfört bör enligt utskottes mening ånyo ges regeringen till känna.

Hemställan

Utskottet hemställer

1. beträffande *utbyggnad av preventivmedelsrådgivningen*

att riksdagen avslår motion 1986/87:So482 yrkande 1,

2. beträffande *psykosocialt stöd i abortsituationer*

att riksdagen avslår motion 1986/87:So482 yrkande 4,

3. beträffande *kostnadsfria preventivmedel*

att riksdagen avslår motion 1986/87:So482 yrkande 2,

4. beträffande *preventivsmedelsforskning*

att riksdagen avslår motion 1986/87:So482 yrkande 3,

5. beträffande *utgångspunkter för abortlagstiftningen*

att riksdagen avslår motion 1986/87:So454,

6. beträffande *en förutsättningslös översyn av abortlagen*

att riksdagen avslår motion 1986/87:So461,

7. beträffande *ett ökat rättsskydd för fostret*

att riksdagen avslår motion 1986/87:So457,

8. beträffande *tidsgränser för abort m. m.*

att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

Stockholm den 27 oktober 1987

På socialutskottets vägnar

Daniel Tarschys

Närvarande: Daniel Tarschys (fp), Evert Svensson (s), Göte Jonsson (m), Kjell Nilsson (s), Ulla Tillander (c), Gunnar Ström (s), Aina Westin (s), Ann-Cathrine Haglund (m), Yvonne Sandberg-Fries (s), Rosa Östh (c), Inga Lantz (vpk), Ingrid Andersson (s), Ingrid Ronne-Björkqvist (fp), Claes Rensfeldt (s) och Karin Falkmer (m).

Utbyggnad av preventivmedelsrådgivningen (mom. 1 i hemställan)

1. av Inga Lantz (vpk) som anser

dels att det avsnitt i betänkandet på s. 9 som börjar med "Som utskottet" och slutar med "alltså avstyrks" bort ha följande lydelse:

Utskottet konstaterar att en fullgod rådgivningsverksamhet av 1980 års abortkommitté beräknas till 500 besök per 1 000 fertila kvinnor och år, dvs. hälften av alla fertila kvinnor årligen (SOU 1983:31, Familjeplanering och abort, s. 271). Det behövs enligt utskottets mening en norm för att trygga utbyggnaden av rådgivningen. Utskottet vill erinra om att 1980 års abortkommitté kunde konstatera att ca 25 % av de fullföljda graviditeterna var oplanerade – ej önskade – graviditeter. Denna höga siffra beror enligt utskottets mening bl. a. på en dåligt utbyggd preventivmedelsrådgivning. Utskottet anser att de sjukvårdsansvariga bör åläggas att bygga ut rådgivningen efter ovannämnda dimension. Utskottet vill vidare framhålla att själva kännedomen om möjligheterna till preventivmedelsrådgivning är en viktig faktor för att nå större bredd på preventivmedelsrådgivningen. Det är därför angeläget att den uppsökande verksamheten som påbörjats på ungdomsgårdar, arbetsplatser och regementen intensifieras då denna har visat sig mycket värdefull. Utskottet anser vidare att åtgärder bör vidtas så att de värnpliktiga vid alla regementen kan erbjudas undervisning i sex- och samlevnadsfrågor och preventivmedelsrådgivning ges.

Vad utskottet nu anfört om en utbyggnad av preventivmedelsrådgivningen bör riksdagen ge regeringen till känna.

dels att utskottet under mom. 1 bort hemställa

1. beträffande *utbyggnad av preventivmedelsrådgivningen*

att riksdagen med anledning av motion 1986/87:So482 yrkande 1 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört,

Kostnadsfria preventivmedel (mom. 3 i hemställan)

2. av Inga Lantz (vpk) som anser

dels att det avsnitt i betänkandet på s. 9 som börjar med "Båda frågorna" och slutar med "2 avstyrks" bort ha följande lydelse:

En utbredd preventivmedelsrådgivning, god tillgänglighet och kostnadsfria preventivmedel är grundläggande faktorer för att nedbringa abortfrekvensen i vårt land. 1980 års abortkommitté påvisade i sitt betänkande att ansvaret för familjeplanering och födelsekontroll till stor del vilar på kvinnorna. Många undersökningsresultat visar att kvinnorna lever under sämre ekonomiska villkor än männen. Kvinnor har högre arbetslöshetstal, finns i låglöneyrken och har lägre lön än män inom samma yrkeskategori. För att få större bredd på preventivmedelsanvändningen och därmed sannolikt också lägre aborttal bör preventivmedlen göras kostnadsfria. Detta bör riksdagen ge regeringen till känna.

dels att utskottet under mom. 3 bort hemställa

3. beträffande *kostnadsfria preventivmedel*

att riksdagen med anledning av motion 1986/87:So482 yrkande 2 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört,

Preventivmedelsforskning (mom. 4 i hemställan)

3. av Inga Lantz (vpk) som anser

dels att det avsnitt i betänkandet på s. 9 som börjar med "Utskottet har" och slutar med "(yrkande 3") bort ha följande lydelse:

Ansvaret för familjeplanering och födelsekontroll vilar till stor del på kvinnorna. Männen bör enligt utskottets mening ta ett större ansvar när det gäller dessa frågor. Tillgången på preventivmetoder för män är emellertid begränsad. Utskottet anser därför att preventivmedelsforskningen för att få fram nya typer av tillförlitliga preventivmedel för män bör intensifieras. Detta bör riksdagen ge regeringen till känna.

dels att utskottet under mom. 4 bort hemställa

4. beträffande *preventivmedelsforskning*

att riksdagen med anledning av motion 1986/87:So482 yrkande 3 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört,

Utgångspunkter för abortlagstiftningen m. m. (mom. 5, 7 och 8 i hemställan samt motiveringen till mom. 6)

4. av Göte Jonsson (m) som anser

dels att det avsnitt i betänkandet som börjar på s. 9 med "När det vidare" och som slutar på s. 11 med "till känna" bort utgå,

dels att utskottet bort anföra följande:

Utskottet konstaterar att ingen utredning har haft eller har i uppdrag att behandla och analysera fostrets rättsskydd utifrån den nuvarande abortlagstiftningen och dess huvudprinciper. Enligt utskottets mening är det nu angeläget att frågan om rättsskydd för ofödda får utredas i ett sammanhang där även abortsituationer måste inbegripas.

Vi lever i ett samhälle med hög teknisk och medicinsk standard, och utvecklingen kommer att fortsätta, vilket är positivt. Skickliga vetenskapsmän, forskare och tekniker har gjort och gör viktiga insatser i människans och livets tjänst. Det är angeläget att koppla detta positiva i den mänskliga utvecklingen med grundläggande värderingar, och här kommer också frågan om rättsskyddet in i bilden.

Frågan om rättsskydd för fostret har fått en ökad aktualitet när det gäller utvecklingen inom genteknik, fosterdiagnostik, provrörsbefruktning, transplantationskirurgi och forskning på embryon. Det är enligt utskottets mening ologiskt att i samband med utredning om rättsskydd för fostret i dessa sammanhang utesluta frågan om ökat rättsskydd i abortsituationer. Den nya utvecklingen på nämnda områden samt utvecklingen då det gäller vårdmöjligheterna av mycket tidigt födda barn aktualiserar också frågan om de olika

tidsgränserna i gällande lagstiftning, liksom innebörden av t. ex. synnerliga skäl. Informationen till de blivande föräldrarna måste också ytterligare aktualiseras och belysas i dessa sammanhang. Utskottet vill därför slå fast att foster har liv och som blivande människor berättigade anspråk på ett långtgående rättsskydd.

Enligt utskottets mening måste därför frågan om ett ökat rättsskydd för fostret snarast bli föremål för en förutsättningslös utredning utifrån en helhetssyn som omfattar alla de nu aktuella områdena. Frågan bör kunna behandlas av utredningen om det ofödda barnet eller på annat lämpligt sätt.

Vad utskottet nu anfört om ökat rättsskydd för foster bör med bifall till motion So457 (m) och med anledning av motion So454 (c) ges regeringen till känna.

Utskottet kan mot bakgrund av det anförda inte finna skäl att förorda en sådan översyn av abortlagen som begärs i motion So461 (fp). Motionsyrkandet avstyrks således.

dels att utskottet under mom. 5, 7 och 8 bort hemställa

5. beträffande *utgångspunkter för abortlagstiftningen*
att riksdagen med anledning av motion 1986/87:So454 som sin mening ger riksdagen till känna vad utskottet anfört,

7. beträffande *ett ökat rättsskydd för fostret*
att riksdagen med bifall till motion 1986/87:So457 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört,

8. (utgår)

En förutsättningslös översyn av abortlagen m. m. (mom. 6 och 8 i hemställan samt motiveringen till mom. 7)

5. av Ingrid Ronne-Björkqvist (fp) som anser

dels att det avsnitt i betänkandet som börjar på s. 10 med "Det anförda" och som slutar på s. 11 med "till känna" bort ha följande lydelse:

Utskottet har tidigare förordat en översyn av vissa bestämmelser i abortlagen. Mot bakgrund bl. a. av den oerhört snabba utvecklingen av medicinsk forskning på senare år har vi ställts inför problem, som ej förutsågs när nuvarande abortlag togs. Genetisk fosterdiagnostik genom DNA-analys redan från åttonde till tionde graviditetsveckan öppnar möjligheter att välja vilket barn man vill ha på ett tidigare oanat sätt. Felaktigt använd kan fosterdiagnostiken bli ett instrument för sortering och urval, för kvalitetskontroll och "människoförädling". Även om diagnostiken kommer att inriktas på enbart mycket svåra sjukdomar eller rubbningar som kan åtgärdas hos fostret framkommer bifynd utöver dem analysen avser – t. ex. fostrets kön, smärre missbildningar och andra genetiska sjukdomar. Vilken effekt får det på vår syn på människovärdet om enbart "felfria", kvalitetskontrollerade barn får rätt att födas? Bör enskilda föräldrar eller samhället stå för urvalet? Det är nödvändigt att på allvar diskutera abortlagens innebörd i denna nya situation.

Utskottet vill också framhålla mannens roll i en abortsituation. Mannens

rätt till delaktighet och kvinnans behov av stöd från barnets far behöver belysas i den nya situation som uppstått.

Mot bakgrund av det anförda anser utskottet att en förutsättningslös översyn av 1974 års abortlag måste göras.

Utskottet vill i sammanhanget erinra om att den allvarligaste invändningen mot lagen var av ideologisk art och gällde synen på fostret som en del av kvinnans kropp i stället för en självständig individ med människovärde. Enligt utskottets uppfattning tyder dock såväl uttalanden i den allmänna debatten som ordvalet i offentliga utredningar på att den syn på fostret som kom till uttryck i 1974 års abortlag håller på att överges. I inseminationsutredningens betänkande (SOU 1987:11) Skydd för det väntade barnet anförs exempelvis (s. 69) att "Det är enligt vår uppfattning uppenbart att man inte längre kan betrakta modern och det blivande barnet som en enda individ. I synnerhet är det omöjligt att se fostret som en del av kvinnans kropp när man diskuterar fosterskador." Gen-etikkommittén föreslår i sitt betänkande (SOU 1984:88) Genetisk integritet att forskning och försök på levande foster skall jämställas med forskning och försök på levande barn.

Utskottet vill samtidigt erinra om att 1974 års abortlag i många hänseenden haft mycket positiva effekter. Antalet aborter har inte ökat så som många befarade när lagen antogs. Den stora majoriteten aborter företas vidare på ett mycket tidigt stadium av graviditeten. De illegala aborterna har försvunnit. De barn som föds är önskade och kan tas om hand av sina föräldrar. Dessa positiva effekter av 1974 års abortlag får självfallet inte äventyras genom förhastade eller dåligt förberedda lagändringar.

Vad utskottet nu anfört om en förutsättningslös översyn av abortlagen bör med bifall till motion So461 (fp) ges regeringen till känna.

Utskottet vill understryka att uppgiften att pröva 18-veckorsgränsen bör, inom ramen för det utredningsarbete som utskottet nu förordar, behandlas med stor skyndsamhet.

Utskottet kan mot bakgrund av det anförda inte finna skäl att begränsa sig till en allmän genomgång av fostrets rättsskydd med det uttalade syftet att generellt öka detta skydd såsom begärs i motion So457 (m). Motionen avstyrks därför.

dels att utskottet under mom. 6 och 8 bort hemställa

6. beträffande *en förutsättningslös översyn av abortlagen*

att riksdagen med bifall till motion 1986/87:So461 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört,

8. (utgår)

Innehållsförteckning

Sammanfattning 1
Motionsyrkanden 1
1974 års abortlag 2
Motionsmotiveringar 2
Bakgrund 3
Abortförebyggande verksamhet 5
Motionsmotiveringar 5
Bakgrund 5
Utskottet 8
Hemställan 11
Reservationer 12
1. Utbyggnad av preventivmedelsrådgivningen (mom. 1 i hemställan) av vpk 12
2. Kostnadsfria preventivmedel (mom. 3 i hemställan) av vpk 12
3. Preventivmedelsforskning (mom. 4 i hemställan) av vpk 13
4. Utgångspunkter för abortlagstiftningen (mom. 5, 7 och 8 i hemställan samt motiveringen till mom. 6) av Göte Jonsson (m) 13
5. En förutsättningslös översyn av abortlagen m. m. (mom. 6 och 8 i hemställan samt motiveringen till mom. 7) av Ingrid Ronne-Björkqvist (fp) 14

gotab Stockholm 1987 13851